AMIKOR NEM OLYAN MELEG A „CSALÁSI FÉSZEK”

POGÁCSÁS NÓRA

Május hónapban ünnepeljük az édesanyákat és a gyermekeket, így lapszámunkban a függőség jelenségének komplex értelmezése során nem hagyhatjuk figyelmen kívül a család jelentőségteljes szerepét sem. Hogyan befolyásolhatja a problémás szerhasználat kialakulását és fennmaradását a család? Milyen gyermekkori traumák, negatív tapasztalatok járulhatnak hozzá a függőséghez? Cikkünkben felépülő függőkkel készített interjúk mentén keressük a választ kérdéseinkre.

Mindannyiunk életét jelentős mértékben befolyásolja az, hogy milyen családban nőttünk fel. A család életünk első szocializációs színtere, a szüleinkkel kialakult kötelékek meghatározzák személyiségfejlődésünk alappilléreit, valamint későbbi kapcsolati mintázataink minőségét is. Habár valamennyi szülő a lehető legjobban szeretné felnevelni gyermekét, tökéletes család még a mesékben sincsen. A gyermekpszichiáterek, pszichológusok már az 1950-es években bevezették az úgynevezett “elég jó szülő” vagy az “elég jó anya” fogalmát, mely arra utal, hogy tökéletes szülő, tökéletes gyermeknevelés, sőt tökéletes gyermek sincsen (URL1). A hangsúly ezen szemlélet szerint a szereteten és az elfogadáson van. Hiába tesz meg a szülő mindent, ami tőle telhető, bármikor hibázhat és bármikor találkozhat váratlan

nehézségekkel. Ideális esetben a család “átugorja” ezeket az bökkenőket, de mi történik, ha a megoldás nem ilyen egyszerű?

Mindenki életében fel-felbukkannak nehézségek, traumák, krízisek, melyek megoldása számtalan akadályba ütközhet. A pszichológiában jól ismert rendszerszemléletű megközelítés szerint a család minden tagja dinamikus kapcsolatban van egymással és a közösségük egészével, melynek bármely ponton történő sérülése az egész családra hatással lesz. Milyen szinteken történhet károsodás?

A rendszerszemlélet szerint legyen szó akár a szülő, akár a gyermek függőségéről, azok oda-vissza hatnak a másikra. A legtöbb felépülő függő vissza tud emlékezni függő működésmódra a felmenői között, gyakran az édesapa vagy az édesanya is problémás szerhasználó volt. A családi halmozódás kérdése a szülői minta és az öröklődés szempontjából egyaránt fontos tényező. Habár jelenlegi tudásunk szerint egyetlen gén nem azonosítható, mely függőséghez vezet, de genetikai állományunk meghatározza annak kockázati tényezőit. Egyes kutatási adatok szerint a kokainfüggőség 72%-ban, az alkoholizmus 56%-ban, a kannabiszfüggőség 48%-ban, az amfetamin- és stimulánsfüggőség pedig 40%-ban öröklődik, mely összességében rendkívül magas arányt jelent (Kapitány-Fövény, 2019).

Hogyan emlékeznek vissza szüleik függőségére volt szerhasználók?

“Édesapámnak van egy szenvedélybetegsége, amit mind a mai napig tagad. Nem tudja bevallani magának, hogy van az alkohollal problémája. Emiatt elég korán ott is hagyott minket, én másfél-két éves lehettem” - mesélte családjáról korábbi interjúnkban Kiss Ádám, felépülő függő. Bajcsi Norbert szintén beszélt nekünk családi hátteréről. “Nagyon rossz gyerekkorom volt, a szüleim mindketten szenvedélybetegek, alkoholisták

voltak. A gyerekkori legelső emlékeim között mindig ott volt az alkohol. A szüleim nagyon sokat vitáztak otthon, a veszekedések gyakran verekedéssé fajultak. Sokszor jöttek ki hozzánk rendőrök, mentők, volt, hogy édesanyámmal menekülni kellett otthonról. Ez nagyon rányomta a gyerekkoromra a bélyegét” - emlékszik vissza Norbi, aki akkor értetlenül és tehetetlenül állt a történtek előtt.

Egyértelmű, hogy az imént idézett életutak alakulásában fontos szerepet játszott a szülők függősége, ám ezen felül a biztonságos kötődés kialakulásának sérülése is rizikótényezőt jelentett. Kapitány-Fövény Máté “Ezerarcú függőség” című könyvében külön fejezetben tárgyalja a kötődés fontosságát az addikciók kialakulásának szempontjából. A korai szülő-gyermek kapcsolat és az első életévek során szerzett tapasztalatok meghatározóak a további személyiségfejlődésre nézve, továbbá a szülő és a csecsemő temperamentumának passzolása is lényeges. John Bowlby pszichoanalitikus szemléletű pszichiáter a kötődést „stabil jellemzőként írta le, mely csecsemőkorban, veleszületett késztetéstől vezérelve, a gondozó-gyermek kapcsolat során alakul és a minősége belső munkamodellek közvetítésével egy életen át többé-kevésbé változatlan marad” (Bowlby, 1973, idézi Bodó-Varga, 2019). Bowlby szerint az első életév a legmeghatározóbb a kötődés kialakulásának szempontjából. Amennyiben a gyermek fizikai és érzelmi szükségletei kielégítetlenek maradnak, vagy az azokkal való törődés nem konzekvens, bizonytalan kötődés alakul ki a szülő és a csecsemő között. Számos kutatás kimutatta már, hogy a korai bizonytalan kötődés vagy a kötődés hiánya előrejelzi pszichopatológiákat, köztük a problémás szerhasználatot. Az eredmények szerint azonban nem a kötődés tárgya, vagyis személye a fontos, hanem sokkal inkább a kapcsolat minősége (Kapitány-Fövény, 2019). Drogfüggő személyekkel végzett vizsgálatok kimutatták, hogy az opiátfüggő személyek ellenségesebbnek, dominánsabbnak

látták anyjukat, több negatív érzelmet társítottak hozzájuk, mint a nem szerhasználó csoportba tartozók. A szülői attitűddel kapcsolatos mérések pedig azt az eredményt hozták, hogy az opiátfüggők hidegebbnek és kontrollálóbbnak látták édesanyjukat. Hasonló eredmények születtek a függőséggel élő személyek édesapjukról alkotott képével kapcsolatban is, az opiátfüggők apjukat autoriternek és versengőbbnek látták, mint a kontrollszemélyek (Demetrovics, 2007).

A függő személyek élettörténetében gyakran találkozunk a szülők szerhasználata és a bizonytalan kötődés mellett a gyermekbántalmazás valamely formájával. Az ENSZ Egészségügyi Világszervezetének (WHO) definíciója szerint „bántalmazásnak minősül a fizikai és lelki rossz bánásmód valamennyi formája, a szexuális bántalmazás, az elhanyagolás, a gyermek kizsákmányolása függetlenül attól, hogy az káros hatással volt-e a gyermek egészségére, fejlődésére vagy emberi méltóságára” (WHO 2002: 16). Ezek a problémák külön-külön is súlyos rizikótényezők a szerhasználat szempontjából, ám gyakran egymás mellett “karöltve” vannak jelen a gyermek és a család életében. A szakirodalom kiemeli, hogy a fizikai bántalmazás esetében fokozott rizikótényező a szülők szerhasználata, legyen szó rendszeres alkoholfogyasztásról vagy pedig illegális drogokról.

Amennyiben a jelzőrendszeren keresztül valaki észreveszi és jelzi a bántalmazást, a gyermeket kiemelik születési családjából és gyermekotthonba, vagy nevelőszülőkhöz kerül. A családjukból kiemelt gyermekek rajzaiból kiderült, hogy mindannyian találkoztak otthonukban agresszióval, illetve jellemzően a szülők alkoholizmusa és az elhanyagolás miatt kerültek gyermekotthonba (Kozma, 2016).

Miért óriási rizikófaktor a családból történő kiemelés?

“Elszöktem otthonról, meg nem jöttem ki a nevelőapámmal, anyám új élettársával, így igazából nem élveztem az otthoni légkört, inkább elmentem, mindig elszöktem. Utána anyámnak kellett betennie a zaciba, mert nem bírt velem. Utána meg a gyűjtőben találkoztam az anyaggal, már ott kínálgattak biós cigarettákkal meg ilyenekkel…” - derül ki egy volt szerhasználó személy élettörténetéből. Az elbeszélésből egyértelműen látható, hogy a kortárs közösségnek rendkívül fontos szerepe van, hiszen egy gyermekotthon esetében még inkább meghatározóvá válnak a társak. Gyakran az idősebb gyermekek kínálják meg drogokkal a kisebbeket, akik a jobb beilleszkedés reményében elfogadják azokat.

Egy rendkívüli ellenpélda

Juhász Péter Pál gyermekvédelmi szakember családjába fogadott, majd felnevelt egy súlyosan drogfüggő tinédzser lányt, akivel Péter a gyermekotthonban találkozott nevelőként. A lány bántalmazó közegben élt, édesanyját még kisgyermekkorában elvesztette, nem volt biztonságos és szerető családi háttere. Már 14 évesen intravénás szerhasználó volt, amikor Péter “felkarolta” őt. Péter szakemberként tudta, hogy abban a pillanatban muszáj elfogadnia, hogy a lány függőséggel él, nem tiltotta meg neki, hogy drogokat fogyasszon. Az elfogadó és megértő közeg biztosítása mellett Péter fokozatosan igyekezett olyan eseményeket szervezni, melyek motiválták a lányt, aki szépen lassan leszokott. Ma már boldog kisgyermekes anyuka, Péter pedig nagyszülőként van jelen az életében. A teljes történetet egy korábbi interjúnkban hallhatják (URL4).

Valamennyi élettörténet rávilágít arra, hogy a családnak óriási szerepe van mindannyiunk életében. Az egyén függőségét komplex módon, a család, a barátok, valamint a tágabb közösség bevonásával kell értelmezni, megannyi más

szempontot figyelembe véve. Ebben a szemléletben zajlik Intézetünk legújabb kutatása, melyben közel 40 terápiazáró levelet elemzünk az MRE KIMM Drogterápiás Otthon segítségével. A terápiazáró leveleket az intézményben történő rehabilitáció végéhez érő felépülő függők készítik, akik írásaikban összegzik a terápiás élményeiket, fejlődésük főbb pontjait, céljaikat. Mi segített nekik a felépülésben? Milyen traumákkal kellett megküzdeniük, hogy tovább léphessenek? Kutatásunkban többek között ezekre a kérdésekre keressük majd a választ, jelen cikkben előzetes betekintést szerettünk volna nyújtani az olvasónak a család témaköréhez kapcsolódóan.

Ezúton is köszönjük az MRE KIMM Drogterápiás Otthon szakembereinek segítőkészségét!

Források

Bodó-Varga, Zs. (2019). Kötődés, mentalizáció, episztemológiai bizalom - A kötődés fogalom alakulása Bowlbytól napjainkig. In. Bandi, Sz., Bodó-Varga, Zs. & Csókási, K. (Szerk.) Kötődésbekötve. (pp. 159-184). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Pszichológia Intézet

Demetrovics, Zs. (2007). Drog, család, személyiség: különböző típusú drogok használatának személyiségpszichológiai és családi háttere. L'Harmattan Kiadó.

Gyurkó, Sz. (2009). Gyermekbántalmazás, veszélyeztetett gyermekek. In. Borbíró, A. & Kerezsi, K. (Szerk.) A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve. (pp. 329-346). Budapest: Igaszságügyi és Rendészeti Minisztérium.

Kapitány-Fövény, M. (2019). Ezerarcú függőség: Felismerés és felépülés. HVG Kiadó Zrt.

Kozma, D. (2016). A családból kiemelt, gyermekotthonban élő gyerekek körében megjelenő agresszió gyakorisága és devianciákkal való kapcsolata. Miskolci Egyetem.

Velleman, R., & Reuber, D. (2007). Alkoholproblémák által érintett családokban élő gyerekek és fiatalok tapasztalatai családon belüli erőszakról és bántalmazásról.

Révész, Gy. (2002). Szülői bánásmód és a gyermekbántalmazás. Doktori disszertáció.

Szokolszky, Á., Palatinus, K., & Palatinus, Z. (2015). A reziliencia mint a komplex dinamikus fejlődési rendszerek sajátossága. Alkalmazott pszichológia, 17(1), 43-60.

WHO, (2002). World Report on Violence and Health, Geneva.

Internetes források

URL1:

https://mindsetpszichologia.hu/igy-semmire-sem-fogod-vinni-avagy-az-eleg-jo-szulo-eleg-jo-gyermeke/

URL2:

https://drogkutato.hu/cikkek/a-csalad-mint-protektiv-faktor-a-fuggoseggel-szemben/

URL3:

https://drogkutato.hu/cikkek/megpecsetelt-sors-mentalis-betegsegek-oroklodese-a-szerhasznalat-tukreben/

URL4:

https://drogkutato.hu/cikkek/ha-az-eletet-rendbe-tudjuk-rakni-egy-ido-utan-a-drog-mint-tunet-meg-fog-szunni-juhasz-peter-pal-tortenete/